

KAFKASYA ARAŞTIRMACISI G. F. ÇURSİN'İN EL YAZMASI ESERLERİNDE BULUNAN KARAÇAYLILARIN DANS VE OYUNLARI İLE İLGİLİ BİLGİLERDEN GÜNÜMÜZE KALANLAR

Some Information About Karachay's Dance and Games Which Remained Till Today from Caucasus Researcher G.F. Çursin's Handwritten Works

M. Tekin KOÇKAR* & Tanzilya M. HACİYEVA & Roza İJAEVA KOÇKAR*****

Öz: Kafkasya'nın en eski halklarından birisi olan Karaçay-Balkarlılar ile ilgili araştırmalar 15. yy'dan 20. yüzyılın başlarına kadar Rus ve batılı araştırmacıların oldukça ilgisini çekmiştir. Bu araştırmacıardan birisi olan Kafkasya araştırmacısı G. F. Çursin'e ait "Karaçaylılar" adlı el yazması eser Filoloji Bilimleri Doktoru A. İ. Aliyeva tarafından, Rusya Bilimler Akademisi, Sankt Petersburg Enstitüsü arşivlerinde bulundu. Çursin, eserini "Folklor-Etnografi" başlıklı bölümünde Karaçaylılara ait dans ve oyunları da ele almıştır. Günümüze kadar Karaçay-Balkar dans ve oyunları ile ilgili yapılan birkaç çalışmanın içeriği ile söz konusu eserde yer alan bilgiler Kafkasya ve diaspora ile karşılaştırmalı olarak öz bilgiler biçiminde bu çalışmada yer almaktadır.

Anahtar kelimeler: G. F. Çursin, Karaçay dansları, Karaçay Çocuk Oyunları, Karaçaylılar

Abstract: The researches about Karachay-Balkars, one of the ancient people of Caucasus, attracted Russian and western researchers attention from 15th century till the beginnibg of 20th century. Caucasus researcher G.F. Çursin is one of these researchers. His handwritten work "Karachays" was found by philologist Dr. A. İ. Aliyeva in the archives of Russia Science Academy, Sankt Petersburg Institute. Çurçin in the "Folklore-Ethnography" titled section of his work, also covered dances and games of Karachay's. Contents of some researches made till today and the information

Makale Gönderim:
24.11.2017
Kabul Tarihi:
29.11.2017

* Öğr. Gör. / Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Halkbilim Araştırma ve Uygulama Merkezi (HAMER), mtkockar@gmail.com

** Phd, Kıdemli Araştırmacı / A.M. Gorkiy Rusya Bilimler Akademisi, Dünya Edebiyatı Enstitüsü, Folklor ABD, Moskova, tanzila_@mail.ru

*** Okutman / Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı bölümü, rkockar@gmail.com.

on this handwritten work about Karachay-Balkar dance and games in Caucasus and Caucasus Diaspora takes place in this work, in a comparative manner.

Key Words: *G.F. Chursin, Karachay Dances, Karachay Child Games, Karachay's*

Резюме: *В архиве Санкт-Петербургского Института восточных рукописей РАН кавказоведом, доктором филологических наук А.И.Алиевой выявлена рукопись известного этнографа-кавказоведа Г. Ф. Чурсина «Карачаевцы». В ее фольклорно-этнографической части ученый дает и материалы о танцах и играх карачаевцев, записанные им в начале XX века в Карачае.*

Ключевые слова: *Г.Ф. Чурсин, Карачаевские Танцы, Карачаевские детские игры, Карачаевцы*

GİRİŞ

Kafkasya'nın en eski halklarından birisi olan Karaçay-Balkarlılar ile ilgili araştırmalar 15. yy'dan 20. yüzyılın başlarına kadar Rus ve batılı araştırmacıların oldukça ilgisini çekmiştir. Bu araştırmacıardan birisi olan Kafkasya araştırmacısı G. F. Çursin'e ait "Karaçaylılar" adlı el yazması eser 2015 yılında Filoloji Bilimleri Doktoru A. İ. Aliyeva tarafından, Rusya Bilimler Akademisi, Sankt Petersburg Enstitüsü arşivlerinde bulundu (Fotoğraf 1). Çursin, eserin "Folklor-Etnografi" başlıklı bölümünde Karaçaylılara ait dans ve oyunları da ele almaktadır. Bu dans ve oyunlar oldukça ayrıntılı olarak ele alınmış, okuyanların açıklıkla anlayabileceği biçimde tanımlanmışlardır.

Bu dans ve oyunlardan günümüze çok azının kaldığı görülmektedir. Karaçay-Balkar Halkdansları ile ilgili araştırmalar yapan M. Kudaev, M. Ulbaşev ve M. T. Koçkar'ın çalışmalarında yer alan danslardan bazılarının adları Çursin'in derlemeleri ile örtüşse de bu derlemelerin yapıldığı yıllardaki adım ve ezgileri ile günümüzde oynandığı biçimler arasında, ayrıntılarında nasıl bir değişiklik yaşandığı bilinmemektedir. Ancak benzer isimdeki bazı dansların ve oyunların günümüze kadar hem Kafkasya'da Karaçay ve Balkar bölgelerinde hem de Türkiye, Almanya, Kazakistan, Suriye ve Amerika Birleşik Devletleri gibi diasporada yaşayan Karaçay-Balkarlılarda hala yaşadığı görülmektedir.

Karaçay-Balkarlılar diaspora'ya üç dönemde göç etmişlerdir. İlk büyük göç 1885 - 1886 yıllarında yaşanmıştır. Şam'a gitmek için Karadeniz kıyılarındaki Soçi, Sohum, Gelencik ve Rostov limanlarından gemilerle Samsun ve Trabzon'a çıkan göçmenler, Osmanlı Devleti'nin izin vermemesi nedeniyle Tokat'ta Arpacıkaraçay ve Çilehane, Sivas'da Emirler, Kayseri'de Eğrisöğüt, Eskişehir'de Yazılıkaya ve Akhisar köylerine yerleştirildiler. Bir kısım Karaçay-Balkarlılar da bu göç ile kara yoluyla Kafkas dağlarını aşarak Osetya ve Gürcistan üzerinden Suriye'ye ulaştılar ve Şam yakınlarında Bley köyünü kurdular.

İkinci büyük göç 1901 – 1907 yılları arasında yaşandı. İlkine benzer nedenlerle yine Şam'a gitmek için Karadeniz kıyılarındaki limanlardan yola çıkarak İstanbul'a gelen Karaçay-Malkarlılar Osmanlı Devleti'nin yine izin vermemesi nedeniyle Ankara, Yağlıpınar, Eskişehir Yakapınar ve Konya ile Başhüyük köylerine yerleştirildiler. Bu göçlerin ardından Türkiye ve Suriye'de yerleşmiş olan bazı aileler 1960'lı yıllardan sonra Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'ne tekrar göç ettiler. Diasporadaki toplam nüfusları tahmini olarak 30 bin civarındadır.

Söz konusu dansların ve oyunların Çursin'in eserinde anlatılanlarla günümüze dek aktarılanlar arasında nasıl benzerlik ve farklılıklarının bulunduğuna bakmak gerekirse;

Danslar

G. F. Çursin danslarla ilgili bölümde şunları yazmaktadır:

“Karaçaylılar genel olarak düğünlerde ve bayramlarda dans ederler. Danslarında bekâr ve evle erkeklerle genç kızlar bulunur. Evli olan kadınlar geleneklere göre danslara katılmazlar. Çok nadir durumlarda katılabilirler. Örneğin, kocası savaştan dönmüşse ya da kocası veya babası ağır bir hastalıktan kalkmışsa o zaman evli kadının dans etmesi mümkün olabilir” (Çursin, 1901: 43; Aliyeva ve Hacıyeva, 2016: 449-451).

Karaçaylılara ait sık kullandıkları birkaç dans türü vardır. En sıradan ve en çok yapılan dans “**Tüz Tepseü**”dür. Tüz tepseu genel olarak birkaç çiftle icra edilir. Erkekler kızların karşısında yer alır ve kollarını sallayarak kızlara doğru hareket ederler. Devamında kızlar erkeklere doğru hareket eder, erkekler de geri geri giderler. Bir diğer çok kullanılan dans “**Tögerek Tepseü**”dür. Dans edenler çiftler halinde erkekler yanlarına kızları alarak dairede dans ederler. Önceleri erkekler kızların dirseklerinden tutmaktaydılar, şimdilerde ise kollarından tutmaktadırlar. Garmonun ya da şarkının melodisiyle birlikte dairede bir o tarafa bir bu tarafa dönerler. Dairede dönerken zaman zaman erkekler kızları silkelerler. Tögerek Tepseü dans edilirken erkekler istedikleri kızların yanında durarak dans edebilirler. Buna damadın gelinin elini tutması da dâhildir” (Çursin, 1901: 43).

Tögerek Tepseü şöyle başlar; önce ortaya kızlar çıkar. Arkalarından erkekler ortaya gelir ve hangi kızı beğenirse onun elini tutar. Bu sırada öncelik yaşı büyük olan erkeklerdedir. Garmon çalanlar ve el çırpınlara (harsçıla) yaptıkları iş için “**alım**” verilir. Düğünü idare eden kişi herhangi bir kızı durdurur. Dönerek erkeklerden birisine “**tutmağında**” der. Yani “**senin için bu kızı tutukladık!**” der. Delikanlı bu “**tutuklu**” için Garmon çalana ve harsçılara “**alım**” verir. Alım’ın miktarını delikanlı belirler. Bu suretle kıza ne kadar değer verdiğini göstermiş olur. Alım vermemek çok büyük bir ayıptır. Ancak alım verilmediği durumlar da olabilir. Bu durumda kızıdan alım yerine gümüş kemerini ve başörtüsünü alırlar. Düğün bittikten sonra aldıklarını geri verirler” (Aliyeva ve Hacıyeva, 2016: 449-451).

Tüz tepseü ve Tögerek tepseü dansları hem Kafkasya’da hem de diasporada yaşayan Karaçay-Balkarlıların en çok sevdikleri ve oynadıkları danstır. Bu dansın çokça çeşidi bulunmaktadır. Özellikle Türkiye’de yaşayan Karaçay-Balkarlıların Tüz tepseü dansını çok çeşitlendirdikleri görülmektedir. Koçkar ve Koçkar tarafından 2015 yılında kaleme alınan makalede bu çeşitlerin birçoğu yayınlanmıştır. Çursin’in söz konusu dansların icrası sırasında yapıldığını belirttiği “**alım**” geleneği de günümüze kadar sürdürülmüştür (Koçkar ve Koçkar, 2015: 397-424) (QR Code 1).

“**Abazeh**” dansında ise çiftler arka arkaya hareket ederler. Erkekler kızların ellerinden tutar. “**Stemey**” dansı canlı, hareketli, neşeli “**Lezginka**’ya benzer bir danstır.

Kız ve erkek karşılıklı dans ederler. Garmon da Lezginka'ya benzeyen bir melodi çalar” (Çursin, 1901: 43).

Çursin'in “Abazeh” olarak kaydettiği dans günümüzde de hem Karaçay-Balkar bölgesinde hem de özellikle Türkiye'deki diasporada yaşayan Karaçay-Balkarlılar arasında oynanan “Abezek” dansıdır. Diğer Kafkasya halklarında Wuig (Adige-Kabardey) ve Simd (Oset) gibi adlarla oynanan bu dans da bir dans türü olarak oynanmaktadır.

Daha az kullanılan bir dans “Sandırak”tır. Bir erkek ve bir kız dans eder. Bu dansta belli bir zarafet ve hareketlerde belli bir hafiflik gerekir. Dans edenler bir noktada durur ve hızlı bir “Pa” adımı yaparlar. Bu dans sırasında erkeklerle kızlar arasında sözlü atışmalar yapılır. Genel olarak “Sandırak” adlı şarkının melodisiyle dans edilir (Fotoğraf 2).

“Üç Atlam” dansı; bir çift kol kola girerek dans eder. “Silhır” dansı; kız ve erkek birbirlerinden farklı biçimde dönerek dans ederler. “Cantartma” dansı; beş ya da altı çift dans eder. Erkekler tek bir yönde hareket ederken kızlar bir erkeklere doğru, bir erkeklerden uzaklaşarak dans ederler. “Ashak” dansı; Dans edenler bir ayakları topal gibi dans eder. Bu çok eski bir danstır. Günümüzde artık yapılmamaktadır. “Geşeuik” dansı; erkekler tarafından yapılan hızlı ve hareketli ve çok eski bir Karaçay dansıdır” (Çursin, 1915: 430; Aliyeva ve Hacıyeva, 2016: 449-451).

Bu dansların bazıları kaybolmuşlardır. Koçkar ve Koçkar çalışmasında 1970'li yılların ortalarına kadar diasporada Türkiye'de yaşayanlar arasında bu dansların bazılarını rastlandığı görülse bile bu tarihlerden sonra tamamen kaybolmuş olduklarını belirtmektedir (Koçkar ve Koçkar, 2015: 397-424).

Diasporada 1980'li yıllara kadar oynandığı bilinen ve Çursin'in yazılarında belirttiği “Ashak” dansı, diasporadaki biçimiyle 1979 yılında Hasanları-Tohçukları ailesinden Ufuk Tavkul tarafından Konya, Başhüyük köyünde Appoları ailesinden Cobay'ın kızı Naima (Mediha veya Cicci) Teke'den derlenmiştir (KKG 05, QR Code 3).

Çursin'in yukarıda adlarını belirttiği danslardan Geşeuik dansı, Konya ili, Ereğli ilçesi Orhaniye köyü ile Karaman ili Eminler köylerinde yapılan derleme çalışmaları sırasında *Goşavig* adıyla 1988 ve 2007 yıllarında kayda alınmıştır. Dans Abezek dansının hızlı ve büyük adımlarıyla kız, erkek kol kola yapılmaktadır. Bu dansın Karaçay-Malkarlıların yaşadığı Yakapınar, Belpınar, Kilise ve Yazılıkaya köylerinde *Kelin Abezek* adıyla 1930'lu yıllarda oynandığı ancak unutulduğu yapılan görüşmelerde belirlenmiştir (KKG 02, KKG 04).

Çursin'in derlediği danslardan günümüze aktarılabilen danslar “Tüz Tepseu”, “Tögerek Tepseu”, “Abazeh (Abezek)” ve “İstemey (İsteme)” danslarıdır. “Sandırak” dansı ise günümüzde oynanmasa bile araştırmacı, etnograf ve dans eğitmeni Muhtar Kudaev ve Koreograf Mutay Ulbaşev tarafından söylencelerden yola çıkarak yeniden

tasarlanmış ve Nalçık şehrinde bulunan Kabardey Balkar Cumhuriyeti, Balkarya Etnografik Devlet Halkdansları Topluluğu repertuarına alınmıştır (Kudaev, 1984: 5-10) (QR Code 2).

Bu danslardan Tüz Tepseu, Abezek ve İsteme dansları diasporada da çeşitlenerek oynanmaktadır. Günümüzde hiç yapılmayan danslar ise Üç Atlam, Silhır ve Cantartma danslarıdır. *Tüz tepseu* dansı Türkiye’de yaşayan Karaçay-Malkarlılar arasında birçok çeşitleme ile oynanmaktadır. Bu çeşitlemeler arasında *Ekili Kapateyna*, *Üçlü Kapateyna*, *Mıçhı*, *Kabırğa*, *Danis*, *Ziyabiy*, *Çoban Tepseu*, *Aylandı Tepseu*, *Tunçukgan Tepseu*, *Aulau Tepseu*, *Calındı Tepseu* sayılabilir (Koçkar ve Koçkar, 2015: 397-424).

Oyunlar

Eserinin “Oyunlar” bölümünde ise Çursin, oyunları yalnızca ayrıntılı bir biçimde açıklamakla kalmamış, aynı zamanda cinsiyet ve yaş grubuna göre bunları düzenleyerek, oyunların ne zaman ve nerede oynandığını da belirtmiştir:

“Doğumdan sonraki ilk yedi gün doğum yapan kadını ve çocuğunu kötü ruh olan ”Obur”dan korumak için o evde kadınlar ve genç kızlar toplanırlar. Sabaha kadar beklemek durumunda olduklarından sıkılmamak ve uyumamak için farklı oyunlar ve “falcılık” düzenlerler. Oyunlara genç delikanlıları da çağırırlar. Bu eğlencelerden birkaç Karaçay oyun örneği verelim;

“Aşık Oyun; genç kızlar ve delikanlılar oynar. Aşık’ın dört tarafı vardır; “aşık” (çıkıntılı taraf), arkası “tauçu”, yassı tarafın çıkıntılısı “puk”, diğer tarafı “çik” olarak adlandırılır. Herkes eline birer aşık alır, yere atar. Yere ilk olarak “alçı” olarak düşüren “Han” olur. “Tauçu” düşüren ise onun “mirtazak” (asker)’i olur. Han’in tüm isteklerini yerine getirmek zorundadır. Diğerleri ise “Puk” düşürenler özgür vatandaş, “Çik” düşürenler de “Suçlu”lardır. Mirtazak Han’a suçluyu getirerek işlediği suç ile ilgili rapor verir. Örneğin “hırsızlık yaptı” der. Han suçluya ceza verir: kapıyı öpmesini, ya da bir şarkı söylemesini, ya da yatağın altına girerek horoz gibi ötmesini, ya da bir genç kızın başında örtüsünü almasını ister. Eğer suçlu kız ise Han ona erkeğin başından şapkasını alıp kendi başına takmasını veya şarkı söylemesini ister. Mahkeme devam ederken diğerleri de âşıklarını atmaya devam ederler. Bu sırada tekrar “aşık” düşüren olursa eski Han yerine yeni Han getirilir. Böylece Mirtazak’da değişir” (Çursin, 1901: 43; Aliyeva ve Hacıyeva, 2016: 449-451).

Günümüze kadar hiç bozulmadan gelen en önemli çocuk oyunlarından birisi de Aşık Oyunu’dur. Bu oyun diasporada hala çocuklar ve gençler arasında az da olsa oynanmaktadır. Ankara’da kurulan “Elbruz Bilim ve Kültür Araştırmaları Topluluğu”, bu ve benzeri oyunları canlandırmak için bir girişimde bulunarak *Eskişehir Kuzey Kafkas Karaçay Malkar Kültür ve Yardımlaşma Derneği* tarafından, 1 Temmuz 2017 tarihinde düzenlenen “22. Nartlanı Toy Küni Kültür Festivali”nde “Taulu Oyunlar” turnuvası

başlatmış ve “Aşık” oyununu halka tanıtmaya çalışmıştır. İlki düzenlenen “Aşık Turnuvası”na ilginin oldukça yoğun olduğu gözlenmiş yarışmaya 10 çocuk 54 yetişkin katılmıştır.

Aşık oyunu koyunun aşık kemiğinden elde edilen kemiklerle oynanır. Oyuncular bireysel olarak katılabilecekleri gibi takım kurarak da yarışabilirler. Bireysel oyunda katılımcı sayısı sınırlaması yoktur. Oyun alanı düz bir yer kiyiz’i, düz bir toprak alan, tahta masa olabilir. Oyuna başlama sırası çöp atma (kısa çöpü çekme) ile belirlenir. Kısa çöpü çeken önce başlar. Aşık’ta altı yan bulunur. Bu yanların adları Anadolu’daki Karaçay-Malkar köylerine göre bazen değişiklik göstermektedir. Elbruz Bilim ve Kültür Araştırma Topluluğu tarafından belirlenen adları ve dereceleri şöyledir: 1. *Alçı* (Biy, Kazak, Tauçu), 2. *Taban* (Kul, Talak, tau, Uuç), 3. *Fuk* (Ögüz, Tok, Fok, Pik), 4. *Çık* (Eşek, Çik), 5. *Tau* (Kıt), 6. *Şobura* (Suura, Cıt, Biy).

Oyuncular önce kaçır adet aşık atacıklarını kararlaştırırlar. Aşıtlar atıldığında yere düşen yanlarının derecelerine göre sayım yapılır. Kimin aşıklarının derecesi büyükse o atılar aşıkları alıp yeniden atar. Yere düşenler arasından benzer olanlar yani alçı – alçı ile, fuk – fuk ile ... gibi, baş parmak, işaret parmağı ya da orta parmak yardımıyla birbirleri ile vuruşturulur. Vurulan aşıklardan birisi alınır. Bu vuruşturma sırasında diğer aşıklara dokunmak, aşıkların üçüncü bir aşığa çarpması yasaktır. Bu hatalardan birisi yapıldığında sıra bir diğer oyuncuya geçer. Oyuncu hata yapmazsa devam eder. Aşıklarda benzer aşık kalmazsa aşıkları aynı oyuncu yeniden atar. Hatasız devam ettiği sürece son aşığa kadar birbirine vurdurmak suretiyle aşıkları alabilir. Bazı köylerde oyuncu aşıkları hatasız topladığında oyuna devam etme hakkına sahiptir. Devamında bir sonraki oyuncu ile kaç aşık atacıklarına karar verirler. Bazı köylerde ise ilk oyunu tamamlayanın ardından sıra ikinci sıradakine geçer. Oyun süresi yoruluncaya kadar devam eder. Oyunu da en çok aşık toplayan kazanır. Genellikle kış gecelerinde kız, erkek karışık gençler halinde oynanan aşık oyununun sonunda en sona kalana *ceza* verilir. Cezaya kalan kız ise genellikle *hıçın*, *bişmek* yapmak olabilir, erkek ise diğer oyunculara içecek bir şeyler ısmarlamak biçiminde olabilir.

“Alaşa Oyun; evin tavanına bir halat bağlanır. Halat’a da büyükçe bir sopa bağlanır. Bağlanan bu sopaya elinde küçük bir sopayla ayaklarıyla bağdaş kurmak suretiyle bir delikanlı oturur. Orada bulunan kimseler tarafından belirli bir kelime söylendiğinde delikanlı elindeki sopayla halata vurur. Vurduğunda düşmemesi gerekir. Ancak genellikle bu vurma sonucunda oturan düşer” (Aliyeva ve Hacıyeva, 2016: 449-451)

“Kübürçek Oyun; küçük bir sandık üzerine ya da bir tabureye genç kızlardan birisi oturtulur. Delikanlılardan biri oturan kızın etrafında dans ederek üç tur atar. Turun sonunda elinde bulunan havlu ile kıza vurur ve havluyu kıza verir. Kız yerinden kalkar dans ederek elindeki havluyu seçtiği başka bir delikanlıya gösterir. Gösterdiği delikanlı kızın yerine oturur. Kız da bu delikanlının etrafında dans eder. Dansın sonunda kız delikanlıya elindeki havlu ile vurarak havluyu delikanlıya verir. Oyun böyle devam

eder” (Aliyeva ve Hacıyeva, 2016: 449-451).

“*Kül Hurcun Oyun; bu oyun genellikle yalnızca kızlar arasında oynanır. Gece beklerken uyuyan kızlardan birinin arkasına bir kese içerisinde kül koyarlar veya yüzünü külle boyarlar. Uyuyanları elbiselerinden yatağa veya birbirlerine dikerler*” (Çursin, 1915: 443).

Diasporada yapılan derleme çalışmalarında yakın zamanlara kadar pagan dönemlerden kaldığı sanılan *ıstım saklağan* (ıstım beklemek) denen gelenek ilk kez doğum yapan genç anneye doğumun yedinci gecesi yapılırdı. İnanca göre çocuk yedi günlük olduğunda *Obur* denen bir yaratık kendine çocuğu tabi kılmak için gelip çocuğun yüzünü yalayacaktır. Nart Tauruh’larda *Obur*, kadına benzeyen darmadağınık saçlı, bir kedi üzerine oturan çirkin bir yaratık olarak tasvir edilmektedir. *Obur*’un geleceği gece genç annenin ve çocuğun yattığı odada arkadaşları, genç kızlar ve delikanlılar sabaha kadar eğlenerek *Obur*’un gelmesini engellerler (KKG 02).

Çursin, hem Kafkasya’da hem de diasporada yaşayan Karaçay-Balkarlıların günümüze kadar düğünlerde, toplantılarda oynadıkları bir oyun olan “*Kol Taş atma*” oyunundan da söz etmektedir: “*Kol Taş Oyun; delikanlılar ağırca bir taş seçerler bu taşı en uzağa atan kazanır*” (Çursin, 1915: 444).

Diğer çocuk oyunlarından da birkaç tanesi şunlardır;

“*Olla berirse! Olla bermem! (Vallahi verirsin, vallahi vermem)*”. Bu oyunda yaklaşık yirmi erkek çocuk bulunur. Çocuklardan birisi Han olur. Diğeri Mirtazak olur, üçüncüsü kazların sahibi Köylü, diğerleri de “kazlar” olur. Kaz rolünü oynayan çocuklar sıraya dizilerek birbirlerinin arkasından bellerinden tutarlar. Han, Mirtazak’ı Kazların sahibine misafirleri için bir Kaz almaya gönderir. Köylü bir Kazını verir. Mirtazak en arkada olan çocuğu alıp Han’ın yanına götürür. Han Mirtazak’ı bir Kaz daha alması için gönderir. Bu kez Köylü vermek istemez. Mirtazak ile Köylü arasında tartışma başlar. Mirtazak “Ver” der. Köylü “Vallahi Vermem” der. Mirtazak Han’a eli boş döner. Han Köylüye çok sinirlenir: “Kurt kürkümü giyerek, kılıcımı ve bütün silahlarımı alıp, bana karşı çıkmanı, ayaklarından asıp yakacağım!” der. Mirtazak bu sözleri Köylü’ye aktarır. Köylü inat eder. “Ne kadar utanmaz bir Han! Patlasa da çatlasa da vermem” der. “Ölüleri kurt gibi ulusun!”. Mirtazak böylece iki kez Han ile Köylü arasında gidip gelir. Mirtazak ve Köylü başlarındaki şapkalarla birbirlerine vurmak suretiyle kavgaya başlarlar. Köylü Kazlarını korumaya çalışır. Bu sırada Mirtazak Kazlardan herhangi birine dokunabilirse, dokunduğu Kaz’ı Han’a götürür. Han da Kaz’ı kontrol eder. “En zayıfını vermişsin bana” diyerek geri gönderir. Mirtazak yine Köylüyle kavgaya tutuşur. Kazlardan dokunduğunu Han’a götürür, böylece son kaza kadar oyun devam eder” (Aliyeva ve Hacıyeva, 2016: 449-451).

“*Koy Bergen Oyun*”; Bu oyun da Kaz oyununun benzeridir. Tek farkı Kaz yerine Koyun olmasıdır. Köylü koyunları güderken Han’ın Mirtazak’ı gelir. Haraç olarak bir Koyun ister. Köylü “Vermem!” der. “Bıktım bu haraç istemenizden!” der. Mirtazak’la

kavgaya başlarlar. Şapkaları ile birbirlerine vurmaya başlarlar. Bu sırada Mirtazak şapkasını koyunlardan birisine atar. Denk getirdiği Koyun'u alıp Han'a götürür. Sürüdeki bütün Koyunları Han'a götürünceye kadar oyun devam eder" (Aliyeva ve Hacıyeva, 2016: 449-451).

"Boran Keldi Oyunu"; Bu oyunda çocuklar iki gruba ayrılırlar. Grubun birinden seçilen bir çocuk ortaya geçer. Diğer grubun üyeleri bu çocuğu yakalamaya çalışırlar. Çizilen koruma çizgisini geçen çocuk artık yakalanamaz. Bu kez diğer guruptan bir çocuk seçilir karşı taraf onu yakalamaya çalışır. Böylelikle grubun bütün çocukları yakalanana kadar oyun devam eder" (Aliyeva ve Hacıyeva, 2016: 449-451).

Çursin'in söz ettiği Boran Keldi oyunu 1985 yılında yapılan derleme çalışmasında Koçkarları ailesinden Cemal Taşgın'dan alınan ses kaydı ile belgelenmiştir (KKG 01). Oyunun 1990'lı yıllara kadar da Yakapınar, Yazılıkaya ve Kilise köylerinde oynandığı bilinmektedir.

SONUÇ

Kafkasya araştırmacısı Grigoriy Çursin'in 19. yüzyılın sonlarında birkaç kez ziyaret ettiği Kafkasya'da özellikle dağlı Karaçay-Balkarlıların oyun, dans ve müzikleri oldukça ilgisini çekmiştir. Yaptığı derlemelerin yayınlanmasının ardından ünlü Rus besteciler Taneev ve Balakirev'in için de yapacakları besteler için temel oluşturmuştur. Karaçay-Balkarlıların pagan dönemlerinden belirli ritüellerde ve eğlencelerde yaptıkları dansların genel formlarını bu güne kadar koruyabildikleri görülmektedir. Bunun nedenini Karaçay-Balkarlıların geleneksel olarak kuşaktan kuşağa yaşattıkları ve "Özden Adet" veya "Töre" adı verilen sosyal yaşam kurallarında aramak gerekir. Aile, köy ve toplumun tüm sosyal ve ekonomik ilişkilerini düzenleyen Özden Adet kuşaklar arası bağlantıyı sağlaması bakımından Karaçay-Balkarlıların en çok önem verdikleri olguların başında gelir.

KAYNAKLAR

- ALİYEVA, Alla İ. ve HACİYEVA, Tanzilya M. (2016) Çursin G.F. Karaçayevsı, Folklor karaçayevsev i balkarsev v zapisâh i publikasiyah XIX, seredinı XX vv. Sostaviteli, avtorı vst.statı i kommentariyev. Nalçık, ss.449-451.
- ÇURSİN, Grigoriy F. (1901) Muzika i tansı karaçayevsev, Kavkaz, № 270.
- ÇURSİN, Grigoriy F. (1915) Karaçayevsı (Rukopis), Arhiv İnstituta vostoçnih rukopisey RAN. F-74 112, Sankt Petersburg
- HOTKO, S. H. (2011), Karaçay Strana verşini na Kavkaza, Oçerki İstorii i Kulturu Karaçaya, OAO Poligraf, Maykop.

KOÇKAR, M. Tekin ve KOÇKAR, Roza (2015) Türkiye’de Yaşayan Karaçay-Malkarlıların Halk Dansları ve Müzik Gelenekleri, Motif Akademi Halkbilimi Dergisi / Cilt:8, Sayı:16 / 2015 (Temmuz – Aralık), s.397-424. İstanbul.

KUDADEV, Muhtar Ç. (1984) Karaçaevo-Balkarskie Narodnie Tantsı, İzdatelstvo Elbrus, Nalçik.

İnternet Sayfaları

HACİYEVA, Tanzilya M. (2016) Karaçaevo-Balkarskaya Narodnaya Pesnâ v Zapisâh, Publikasiyah i İssledovaniyah Russkih i Zarubejnih Uçenih i Kompozitorov, <http://izvestia-soigsi.ru/ru/archive/-22-61-2016/465-hadzhieva> (12.02.2017 tarihinde ziyaret edildi)

Kaynak Kişi Görüşmeleri ve Görüntü Kayıtları:

KKG 01: Yakapınar Köyü derlemesi (1985)

KKG 02: Yakapınar ve Belpınar derlemesi (1988)

KKG 03: Konya, Ereğli, Orhaniye köyü derlemesi (1988)

KKG 04: Karaman, Eminler köyü Derlemesi (2007)

KKG 05: Konya, Başhüyük köyü Ufuk Tavkul derlemesi (1979)

QR Kodları

QR Code 1

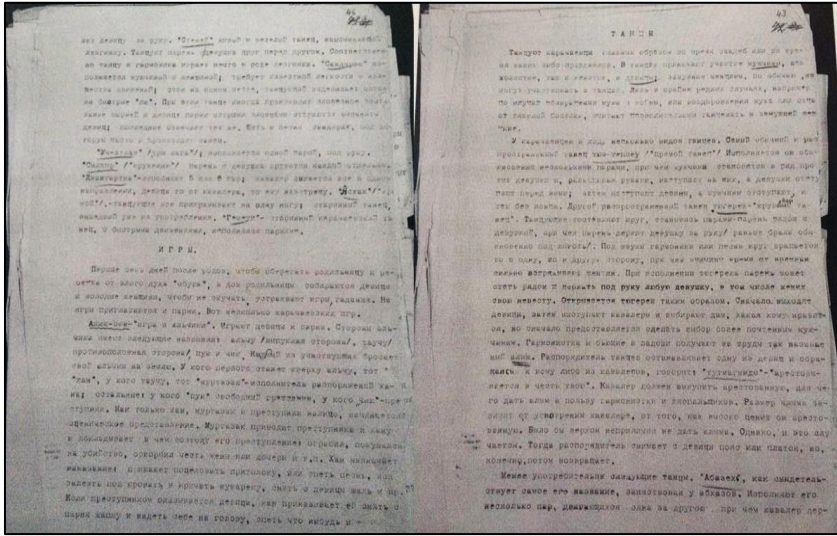

QR Code 2

QR Code 3

Fotoğraflar:

Fotoğraf 1: Çursin'in yazmaları (Aliyeva ve Hacıyeva, 2016: ss.451-453).

Fotoğraf 2: Sandırak Dansı, Kart-Curt, Şhaytı-Sırt, 1880 (Hotko, 2011: 423)

